

บทที่ ๔

ความเปลี่ยนแปลงของพิธีฌาปนกิจศพของชาวบ้านขอนแก่นเหนือ

ในบทที่ ๔ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของพิธีฌาปนกิจศพของชาวบ้านขอนแก่นเหนือ ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาของยุคสมัย ซึ่งถือว่าเป็นธรรมดาของสรรพสิ่ง เมื่อมีการเกิดขึ้น ดำเนินไปในช่วงเวลาหนึ่ง สุดท้ายก็ต้องเปลี่ยนแปลงไป แม้แต่ความเชื่อหรือคติความเชื่อของชาวบ้านขอนแก่นเหนือก็เช่นเดียวกัน โดยมีการเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏมีด้านประเพณี วัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านคุณธรรมจริยธรรม และด้านสภาพแวดล้อม มีรายละเอียดดังนี้

๔.๑ ด้านประเพณีและวัฒนธรรม

ประเพณี หมายถึง ระเบียบแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติสืบกันมา ถ้าคนใดในสังคมนั้น ๆ ผิดฝืนมักถูกตำหนิจากสังคม ลักษณะประเพณีในสังคมระดับประเทศชาติ มีทั้งประสมกลมกลืนเป็นอย่างเดียวกัน และมีผิดแผกกันไปบ้างตามความนิยมเฉพาะท้องถิ่น ประเพณีล้วนได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เข้าสู่สังคม รับเอาแบบปฏิบัติที่หลากหลายเข้ามาผสมผสานในการดำเนินชีวิต ประเพณีจึงเรียกได้ว่าเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม โดยเฉพาะศาสนา ซึ่งมีอิทธิพลต่อประเพณีไทยมากที่สุด วัฒนาอารามต่าง ๆ ในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย และชี้ให้เห็นว่าชาวไทยให้ความสำคัญในการบำรุงพุทธศาสนาด้วยศิลปกรรมที่งดงามเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่โบราณกาล °

วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตของคนในสังคม เช่น การกิน การอยู่อาศัย การแสดงความเคารพ เป็นต้น วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพการณ์ของสังคม จนบางวัฒนธรรมเกิดการผสมผสานกันจนกลายเป็นวัฒนธรรมของตนในที่สุด หากไม่ศึกษาถึงที่ไปที่มาอาจไม่เข้าใจว่าวัฒนธรรมนั้น ๆ มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง

° สุวรรณ กลิ่นพงศ์ และวันดี จันทร์ประดิษฐ์, พิธีกรรมและประเพณี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑-๓.

การหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตก หรือวัฒนธรรมสมัยใหม่ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เรียบง่าย ไม่สลับซับซ้อน ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้และเปรียบเทียบกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นซึ่งสลับซับซ้อน ลึกซึ้ง และเข้าใจได้ยาก จึงส่งผลให้ละเลยและหลงลืมวัฒนธรรมดั้งเดิม ความเจริญทางเทคโนโลยีที่เข้ามาสู่หมู่บ้านทั้งสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ นับเป็นอันสื่อสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านได้รับข่าวสาร เรื่องราวต่าง ๆ เกิดการเรียนรู้ ยอมรับและรับการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยมุ่งความทันสมัยไม่คำนึงถึงรากฐานวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิม^๒

ความเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม เช่น ในอดีตไม่มีการใช้พวงหรีดเหมือนปัจจุบัน เมื่อไทยได้รับวัฒนธรรมจากประเทศตะวันตกและชาวอิสานได้รับวัฒนธรรมของภาคกลาง การใช้พวงหรีดจึงเกิดขึ้น วัสดุที่ใช้ทำ ได้แก่ ดอกไม้สดหรือดอกไม้พลาสติก เมื่อมีความคิดแบบประโชชน์นิยมเข้ามา ก็เปลี่ยนเป็นการใช้วัสดุที่เป็นประโชชน์ เช่น พดล เป็นต้น จะเห็นว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมด้วย” เมื่อพิจารณาพัฒนาการทางด้านวัฒนธรรมแล้ว พบว่า ส่วนดีของการใช้พวงหรีดไว้อาลัยคือทำให้เจ้าภาพมีความอบอุ่นใจว่ามีคนรัก มีคนอาลัยจากการจากไปของผู้วายชนม์ ข้อเสียคือหากใช้พวงหรีดทำก็จะเป็นการสร้างขยะให้เกิดขึ้น สำหรับคนที่ใช้วัสดุที่ใช้ประโยชน์ได้ เช่น พดล เป็นต้น เชื่อว่าทำให้รูปแบบของการแสดงออกซึ่งความอาลัยเปลี่ยนไป ความรู้สึกจะไม่เหมือนกับดอกไม้สด แต่เป็นการมุ่งใช้ประโยชน์มากกว่า^๓

วัฒนธรรมการแต่งกายในงานศพ ในอดีต ผู้ที่ไปร่วมงานจะนุ่งชุดดำหรือชุดขาว ซึ่งชุดดำหมายถึงสีแห่งความทุกข์ ส่วนชุดขาวหมายถึงสีแห่งความบริสุทธิ์ ปัจจุบันหากผู้ตายเป็นบุคคลสำคัญ หรือเป็นงานพระราชทานเพลิงศพ ผู้ไปร่วมงานที่เป็นข้าราชการจะแต่งชุดปกติขาว ผู้มีเกียรติที่มีหน้าที่การงานดีจะนิยมแต่งสูทพร้อมพริ๊ ซึ่งได้รับอิทธิพลการแต่งกายจากประเทศตะวันตกและรัฐพิธี^๔ หากงานศพนั้น ๆ เคลือบด้วยเปลือกทางวัฒนธรรมมากจนเกินไป จะทำให้คนไม่ได้ประโยชน์จากการไปร่วมงานศพอย่างแท้จริง เพราะไม่เกิดความสังเวชสลดใจ แต่กลับเป็นเรื่องของมานะมากกว่า คือสำคัญว่าตนดียกกว่าเขา เสมอเท่าเทียมเขา หรือเหนือคนอื่นโดยฐานะ^๕

^๒นิเทศ ดินณะกุล, อ้างใน พระมหาวิระศิลป์ จันทโก, (แสนลุน), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของพิธีฌาปนกิจในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านวังชัย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

^๓สัมภาษณ์ พระปลัดกิตติพงษ์ ปญญาวิโร, วันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๕.

^๔สัมภาษณ์ พระภูวงศ์ สุจินโณ, วันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๕.

^๕สัมภาษณ์ นางทุ้มทอง วิเชียรศรี, ครูโรงเรียนบ้านขอนแก่น, วันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^๖สัมภาษณ์ นายดี แก้วขอนแก่น อายุ ๗๔ ปี, ผู้รู้ท้องถิ่น, วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๕.

สมัยก่อน การเป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมจะเป็นภาระของเจ้าภาพโดยเฉพาะ หรือมีญาติร่วมเป็นเจ้าภาพด้วย แต่ปัจจุบันหากผู้ตายเป็นคนกว้างขวาง ก็จะมีหน่วยงานหรือคนรู้จักไปเป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมให้ เป็นการแสดงออกถึงความมีน้ำใจต่อกัน^๙ เกี่ยวกับวัฒนธรรมการบริโภครถคือ หลังจากฟังพระสวดมาดึกบังสุกุลหรือพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์แล้ว ญาติผู้ตายก็จะนำอาหารมาเลี้ยงแขกที่ไปร่วมงาน โดยทั่วไปแล้วเป็นอาหารตามปกติ แต่บางเจ้าภาพซึ่งมีฐานะดีจะนิยมเลี้ยงข้าวต้มหรือกระเพาะปลาด้วย ซึ่งได้รับวัฒนธรรมการบริโภครถจากภาคกลาง^{๑๐}

ในอดีต ไม่มีการอ่านประวัติผู้ตาย การขึ้นไว้อาลัย และการแจกของชำร่วยแก่ผู้ไปร่วมงานศพ แต่เมื่อได้รับประเพณีและวัฒนธรรมจากภาคกลาง ขั้นตอนพิธีการเหล่านี้ก็เกิดขึ้นและเป็นที่นิยมในปัจจุบัน^{๑๑} การอ่านประวัติผู้ตายเป็นสิ่งดี เพราะเป็นการประกาศเกียรติคุณผู้ตาย แต่ถ้าหากผู้ตายนั้นเป็นคนไม่ดี การอ่านประวัติพรรณนาความดีของผู้ตายก็ดูเก๋ไก๋เหมือนกัน หรือพิธีกรอาจไม่อ่านก็ได้^{๑๒} การประดับเมรุในอดีตไม่มี แต่ปัจจุบันมีการประดับด้วยผ้าและดอกไม้สด แม้จะแสดงออกถึงฐานะของผู้ตาย แต่ก็ไม่มีประโยชน์ในทางธรรม เพราะเป็นสิ่งปิดบังอสุภะ^{๑๓}

๔.๒ ด้านเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจ เป็นชื่อของกิจกรรมหรือการกระทำที่เกิดจากองค์ประกอบ การผลิต การจำหน่ายและการบริโภค

การผลิตตามหลักเศรษฐศาสตร์ หมายถึง การกระทำซึ่งก่อให้เกิดผลที่สามารถตีราคาเป็นเงินตราได้ ส่วนการผลิตเชิงพุทธมีทัศนะที่แตกต่างคือ ไม่ได้มุ่งราคาเป็นสำคัญ แต่มุ่งที่การมีจิตสำนึกในการผลิต ไม่เป็นการทำลายสภาพแวดล้อม แต่มุ่งให้เกิดความสมดุลของทุกปัจจัยที่เกี่ยวข้อง การบริโภคคือการใช้สอยสิ่งที่ผลิตขึ้นนั้น พระพุทธศาสนามุ่งการบริโภคเท่าที่จำเป็น ไม่ส่งเสริมการใช้จ่ายหรือบริโภคอย่างฟุ่มเฟือย ส่วนการจำหน่ายหมายถึงการนำผลผลิตไปขายหรือจำหน่ายแก่ผู้บริโภค พระพุทธศาสนาเน้นความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้บริโภค

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธนั้นต้องสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจร การที่จะสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจรก็ต้องเป็นไปโดยสัมพันธ์ด้วยดีกับองค์ประกอบทุกอย่างในระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ องค์ประกอบทั้งสามในการดำรงอยู่ของ

^๙ สัมภาษณ์ นายตั้ง สุภาพ อายุ ๖๒ ปี, บ้านขอนแก่นเหนือ, ผู้รู้ท้องถิ่น, วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๕.

^{๑๐} สัมภาษณ์ คุณพ่อหนู น้อมระวี, วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๕.

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายระดับ พรหมเกตุ, ครูโรงเรียนบ้านขอนแก่น, วันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายสิน ภาคมฤค, กำนันตำบลขอนแก่น, วันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระปลัดกิตติพงษ์ ปญญาวิโร, วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๕.

มนุษย์นั้นจะต้องประสานเกื้อกูลกัน หมายความว่าองค์ประกอบเหล่านี้ประสานกันด้วยและเกื้อกูลกันด้วย ในการดำรงอยู่ร่วมกันและก็เดินไปด้วยกัน ฉะนั้น พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์จะต้องเป็นไปในทางที่ไม่เบียดเบียนตน คือ ไม่ทำให้เสียคุณภาพชีวิตของตนเอง แต่ให้เป็นไปในทางที่พัฒนาคุณภาพชีวิต เสริมคุณภาพชีวิตนั้น...^{๑๒}

ความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจคือ สมัยก่อนงานศพไม่สิ้นเปลืองมากเหมือนกับในปัจจุบัน อาศัยการช่วยเหลือกันของเพื่อนบ้าน จะต้องใช้จ่ายบ้าง เช่น อาหารและเครื่องดื่มนั้น เป็นต้น แต่ทุกวันนี้ สินค้ามีราคาแพงขึ้น รายการใช้จ่ายในงานศพก็มีมากขึ้น เช่น ค่าบำรุงวัด บริจาคแก่งานงาน/องค์กร/สถาบัน เช่น โรงเรียน เป็นต้น ดังนั้น เจ้าภาพที่ไม่มีเงินจึงมีความยากลำบากถึงกับต้องยืมหนี้สินจัดงานศพก็มี หากไม่ทำอย่างนั้น ก็ไม่สามารถที่จะจัดงานศพได้^{๑๓}

ประเด็นที่น่าศึกษาคือ การตั้งกองทุนฌาปนกิจหมู่บ้าน ในอดีตไม่มีการดำเนินการลักษณะนี้ แต่เมื่อสังคมเปลี่ยนไป การใช้จ่ายในงานศพมีมากขึ้น ดังนั้น เพื่อเป็นการลดภาระการใช้จ่ายหรือไม่มีเงินจัดงานฌาปนกิจศพ อีกอย่างหนึ่งคือการทำประกันชีวิต เมื่อผู้ทำประกันได้เสียชีวิตลง ก็จะได้รับเงินก้อนหนึ่งซึ่งมากเพียงพอที่จะจัดงานศพได้ ในปัจจุบันนิยมทำประกันชีวิตกันมาก เพราะถือว่าการออมทรัพย์ไว้ใช้จ่ายในการจัดงานศพ จัดว่าเป็นเรื่องดี เพราะเป็นหลักประกันความมั่นคงแห่งทรัพย์ได้ อย่างไรก็ตาม อาจมีผลกระทบด้านคุณธรรมจริยธรรมรวมทั้งประเพณีด้วย กล่าวคือ ญาติผู้ตายอาจเกิดความโลภในทรัพย์ที่ได้นั้น จนทำให้รู้สึกไม่อาลัยในญาติผู้เสียชีวิตของตน แม้พระพุทธศาสนาจะสอนไม่ให้อาลัยในผู้ตาย เพราะไม่มีประโยชน์ (สำหรับผู้หวังผลการปฏิบัติธรรมในระดับสูงขึ้นไป) แต่อย่างน้อยก็เป็นการแสดงออกถึงความรักที่ลูกหลานมีต่อผู้ตาย ซึ่งบุตร-ธิดาที่มีความรักต่อบิดามารดาที่เสียชีวิตจะตั้งใจทำบุญอุทิศให้ท่าน ต่างจากคนไม่มีความอาลัยที่ขาดกตัญญูกตเวที จะไม่ให้ความสำคัญกับการทำบุญอุทิศกุศลให้ท่าน สักแต่ทำตามประเพณีเท่านั้น^{๑๔}

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจแม้จะทำให้ผู้จัดงานฌาปนกิจเสียค่าใช้จ่ายมากขึ้น แต่ในทางตรงกันข้ามก็เป็นการสร้างรายได้ให้กับคนขายโลงศพ พวงหรีด ถ่าน ของชำร่วย พลุ การบริการเครื่องเสียง และสิ่งของอื่น ๆ ที่ต้องใช้ในงานศพ^{๑๕} หากจะมองในเชิงบวกถือว่าการ

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๐), หน้า ๖๑)

^{๑๓} สัมภาษณ์ นายล้วน วิเชียรศรี อายุ ๗๓ ปี, นายดี แก้วขอนแก่น อายุ ๗๔ ปี, ผู้รู้ท้องถิ่น, วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๕.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระมหาทองแดง ปยุตฺโต, วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๕.

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายศาล รักไ้, ไวยาวัจกร, วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๕.

กระจายรายได้ ทำให้คนมีอาชีพมากขึ้น เพราะเมื่อประเทศพัฒนาขึ้น ระบบเศรษฐกิจมีการขยายตัว บวกกับการเปลี่ยนยุคสมัยจากเกษตรกรรมมาเป็นระบบอุตสาหกรรมและยุคการสื่อสารไร้พรมแดน คนได้อาศัยธรรมชาติน้อยลง มีการสร้างอาชีพขึ้นมาใหม่โดยอาศัยเทคโนโลยี ดังนั้น จึงทำให้มีการแข่งขันในการทำมาหากินมากขึ้น ผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ มีโอกาส มีเงินลงทุน ย่อมจะได้เปรียบ^{๑๖}

โดยปกติแล้ว พระสงฆ์เป็นผู้สงเคราะห์ชาวบ้าน ท่านไม่ได้เรียกร้องอะไรจากเจ้าภาพ แต่ชาวบ้านก็รู้จักธรรมเนียมปฏิบัติ เพื่อเป็นการไม่เบียดเบียนท่าน และไม่เอาเปรียบชาวบ้านที่มาทำบุญ จึงมีข้อตกลงร่วมกันว่าหากเจ้าภาพใดจัดงานศพโดยอาศัยวัดเป็นสถานที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศล หรืออาศัยสิ่งจำเป็นในการจัดงานศพอย่างอื่น เช่น โลงเย็น เป็นต้น เจ้าภาพนั้นจะต้องเสียค่าบำรุง น้ำไฟให้กับวัด ซึ่งเสียค่าบำรุงในราคาที่เหมาะสม ต่างจากการจ้างทั่วไป นอกจากนี้พระสงฆ์ยังได้อนุเคราะห์ชาวบ้านโดยการให้บูชาไตรจีวรเพื่อบวชเณรจนงศพและทอดผ้าบังสุกุล การสงเคราะห์ของพระสงฆ์ช่วยให้ญาติผู้ตายเสียค่าใช้จ่ายน้อยลง^{๑๗}

๔.๓ ด้านเทคโนโลยี

เทคโนโลยีเป็นสิ่งประดิษฐ์หรือนวัตกรรมของมนุษย์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความ สะดวกรวดเร็วหรือความสบายแก่มนุษย์ เป็นปัจจัยที่สัมพันธ์กับเศรษฐกิจด้วย ข้อดีของเทคโนโลยี คือทำให้มนุษย์ทำงานได้คล่องขึ้น เป้าหมายงานสำเร็จเร็วขึ้น แต่ก็มีข้อเสียเหมือนกันคือทำให้สิ้นเปลืองพลังงานและค่าใช้จ่าย ปัจจุบันเป็นยุคที่เทคโนโลยีมีส่วนสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ และความเจริญด้านอื่น ๆ เราไม่อาจปฏิเสธได้ แต่ก็ควรรู้จักวิธีการปรับตัวเข้าหาเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม

สภาพความเจริญของเทคโนโลยีในปัจจุบันได้ขยายเข้าสู่ชนบท ทำให้มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวชนบทคือชาวบ้านมีวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไป ชาวบ้านขนแกล่นเหนือกี้เช่นกัน ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะความเปลี่ยนแปลงของพิธีมาปนกิจเท่านั้นคือ ในอดีตเมื่อมีพิธีกรรมมาปนกิจ ชาวบ้านจะเป็นหน้าที่ที่จะต้องช่วยกัน แต่ในสภาพปัจจุบันชาวบ้านถือเป็นหน้าที่ของเจ้าภาพ แต่ก่อนใช้โลงไม้ธรรมดา ทุกวันนี้เปลี่ยนเป็นโลงเย็นแทน แต่ก่อนไม่มีไฟประดับหน้าโลง ทุกวันนี้มีแต่ก่อนเผาที่ป่าช้า ทุกวันนี้เผาที่เมรุแทน แต่ก่อนใช้คนหามโลงศพไปสุ่ป่าช้า ทุกวันนี้ใช้รถนำศพไปสุ่วัดแทน รวมทั้งใช้รถเข็นศพรอบเมรุก่อนเผาด้วย แม้ในการแจ้งข่าวการตายแก่ญาติที่อยู่ต่าง

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายบุญดั่ง คณาศรี, ผู้ใหญ่บ้านบ้านขอนแก่นกลาง, วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๕.

^{๑๗} สัมภาษณ์ คุณแม่ปุ่น ไชยจินดา, ผู้สูงอายุ, วันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๕๕.

ถื่น ก็มีความสะดวกสบายขึ้น ไม่ต้องเดินทางไปบอกเองเหมือนในสมัยก่อน เพียงแค่โทรไปบอกก็แจ้งข่าวให้ได้ทราบแล้ว^{๙๘}

การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีมีทั้งข้อดีและข้อเสียคือ ข้อดีทำให้มีความสะดวกขึ้น เช่น การมีไฟฟ้าใช้ทำให้บรรยากาศไม่น่ากลัวเหมือนในอดีต และทำให้มีโลงเย็นใช้ มีไฟกระพริบใช้ มีการใช้เครื่องเสียง เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงของการทำโลงศพ ข้อดีคือไม่ต้องเสียเวลาในการทำแควไม้ไฟหรือโลงศพไม้เหมือนในอดีต สามารถซื้อได้ที่ร้านขายโลงศพเลย ข้อเสียคือสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายและขาดความร่วมมือสามัคคีกัน, การเปลี่ยนแปลงของสถานที่เผาศพจากป่าช้ามาเป็นเมรุ ข้อดีคือทำให้มีสะดวกขึ้นและตัดขั้นตอนพิธีกรรมอื่น ๆ ได้หลายอย่าง เช่น ไม่ต้องกังวลเกี่ยวกับฝนฟ้าอากาศ เป็นต้น ข้อเสียคือทำให้ไม่ได้เข้าใจพิธีนาธรรม เช่น การโยนผ้าข้ามกองฟอน การพิจารณาสุกะ เป็นต้น^{๙๙} ในการจ้างเครื่องเสียงมาใช้ในงานศพ ความรู้สึกของผู้ถูกจ้างต่างจากความรู้สึกของญาติผู้ตาย เจ้าของเครื่องเสียงอาจเปิดเพลงที่ไม่ใช่ธรรมเนียมรณรงค์การเปิดธรรมการรณรงค์ก็ได้ ทำให้ผู้ได้ยินเกิดความรู้สึกที่ไม่ดี ดำเนินว่าไม่รู้จักกาลเทศะ และมีส่วนทำให้บรรยากาศของงานศพมีความเศร้าโศกน้อยลง แม้พระพุทธศาสนาจะไม่สรรเสริญความเศร้าโศกถึงผู้วายชนม์ แต่อย่างน้อยก็เป็นการแสดงออกถึงความรักและอาลัยของญาติที่มีต่อผู้วายชนม์^{๑๐๐}

๔.๔ ด้านสังคม

สังคม หมายถึง การรวมกลุ่มกัน มีปฏิสัมพันธ์หรือพึ่งพาอาศัยกันของมนุษย์ ดังนั้นจึงมีความหลากหลายของกิจกรรม ตามหลักของสังคมวิทยา มีการแบ่งสถาบันหรือสมาชิกของสังคม พัฒนาการของสังคม กฎระเบียบในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความปลอดภัยและมั่นใจในการอยู่ร่วมกัน เกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของพิธีมาปนกิจศพในด้านสังคมของชาวบ้านขอนแก่นเหนือพบว่า ในอดีต เมื่อมีผู้เสียชีวิตในหมู่บ้าน ถือว่าเป็นความรับผิดชอบของคนในหมู่บ้านที่จะต้องช่วยเหลือญาติผู้ตายในการจัดการมาปนกิจศพ แต่เมื่อสังคมมีความทันสมัยมากขึ้น ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทแทนวิถีชีวิตแบบการพึ่งพาอาศัยกัน การช่วยเหลือกันก็มีน้อยลง เพราะต้องการสิ่งใด หากมีเงิน ก็สามารถหาซื้อได้ เมื่อการพึ่งพาอาศัยกันมีน้อยลง ทำให้ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสมัครสมานสามัคคีไม่มีมากเหมือนเดิม^{๑๐๑} คำนิยมอย่าง

^{๙๘}สัมภาษณ์ นายวิเชียร ขจรภพ, ผู้ใหญ่บ้านบ้านขอนแก่นเหนือ, และนายสวัสดิ์ สุขรัตน์, ไวยาวัจกร, วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๕.

^{๙๙}สัมภาษณ์ นายวิชัย สมศิลา, วันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๑๐๐}สัมภาษณ์ นายจัน ไชยจันลา, ไวยาวัจกร, วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๕.

^{๑๐๑}สัมภาษณ์ นายทองหล่อ รักไ้, ผู้ใหญ่บ้านบ้านดัดเต่า, วันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

หนึ่งคือการดื่มสุราในงานศพ หากงานใดญาติผู้ตายไม่มีการเลี้ยงสุรา ก็อาจถูกมองว่ามีความตระหนี่^{๒๒}

แม้ในงานศพก็พบว่ามีความแตกต่างกันแห่งฐานะทางสังคม เพราะหากผู้ตายมีฐานะดี ก็จะมีแขกที่มีหน้าที่การงานดีมาร่วมงานอย่างคับคั่ง การตกแต่งสถานที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศลหรือเมรุก็จัดอย่างงดงาม แตกต่างจากผู้ตายที่มีฐานะทางสังคมไม่ดี การจัดงานฌาปนกิจศพก็เป็นไปแบบฝืดเคืองหรือธรรมดา สำหรับงานศพที่จัดอย่างสมเกียรติและฐานะของผู้ตาย การได้เห็นสภาพความเป็นจริงของสังขารแทบจะไม่เกิดขึ้นเลย เพราะจิตใจถูกความโลภ ความหลงครอบงำ^{๒๓} การไปร่วมหรือไม่ไปร่วมงานฌาปนกิจศพบ่มั้ย่อมแสดงออกถึงความรักและความเกลียดชังกันได้ เพราะหากมีความเกลียดชังกัน แม้ตายก็ไม่ยอมไปเผาผีกัน แต่ถ้าหากยังมีความรัก ความปรารถนาดีต่อกันอยู่ ก็จะแสดงออกตอนให้เกียรติไปร่วมงานศพนี้แหละ ยิ่งหากผู้ตายนั่นเป็นคนดี แม้ญาติผู้ตายจะไม่ได้เรียนเชิญสมาชิกหมู่บ้านได้ทั้งหมด ชาวบ้านก็จะไปร่วมงานศพเป็นจำนวนมาก^{๒๔}

๔.๕ ด้านคุณธรรมจริยธรรม

คุณธรรมและจริยธรรมมีความหมายใกล้เคียงกัน มีทัศนะที่แตกต่างกันออกไป เช่น เห็นว่าคุณธรรมคือสิ่งที่ดีงาม ได้แก่ หลักปฏิบัติที่บุคคลยังไม่ได้นำไปปฏิบัติ เมื่อนำไปปฏิบัติก็เรียกว่าจริยธรรม บ้างก็เห็นว่าคุณธรรมคือสิ่งที่บุคคลนำหลักจริยธรรมไปปฏิบัติจนเกิดผลในตนเองที่เรียกว่านิสัยประจำตัว อย่างไรก็ตามทั้งคุณธรรมและจริยธรรมหมายถึงความประพฤติดีงาม เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ตนและสังคม แม้ระเบียบกฎเกณฑ์และค่านิยมทางสังคม เช่น กฎหมาย จรรยาบรรณ วัฒนธรรม ประเพณี เหล่านี้จะไม่ใช่หลักจริยธรรมทางศาสนาโดยตรง (ยกเว้นศาสนาอิสลาม) แต่ก็กล่าวได้ว่ามีพื้นฐานมาจากหลักศีลธรรมทางศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา คุณธรรมจริยธรรมเป็นสิ่งจำเป็นในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม เพราะทำให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละต่อกัน ป้องกันการเอารัดเอาเปรียบหรือเบียดเบียนกันได้

พิธีการจัดการศพจะแฝงด้วยคติสอนใจแก่คนทั้งหลาย เช่น การมัดตราสัง การโปรยข้าวตอก เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นอุบายสอนคนทั้งหลายให้เข้าใจในสังขารของชีวิต คือการมัดตราสังสอนให้เข้าใจถึงความยึดมั่นถือมั่นในบุตร-ธิดาและภรรยา เป็นภาระของคนมีครอบครัว ยากที่ทำให้ใจให้สงบได้ ดังนั้น พระสงฆ์จึงได้ละเพศฆราวาสเพื่อหาความสงบให้แก่จิตใจ ส่วนการโปรย

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายแสน อุ่นเจริญ, ไวยาวังกร, วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๕.

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระอธิการสุุดใจ วรปัญโญ, เจ้าอาวาสวัดหนองกุ้ง, วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๕.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายวิชัยมงคล แปลกสินธุ์, ครูโรงเรียนบ้านขอนแก่น, วันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

ข้าวตอกก็แสดงให้เห็นถึงความไม่แน่นอนและเป็นทุกข์ของสังขาร วันหนึ่งก็ต้องแตกดับสลายไปในที่สุด ดังนั้น จึงควรปลงใจได้ ไม่ควรยึดมั่นในสิ่งทั้งปวง เพราะเราไม่อาจบังคับให้เป็นไปตามปรารถนาได้^{๒๕} ในปัจจุบันพิธีบางอย่างถูกทอนลงไปตามความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น เมื่อมีการเผาด้วยเมรุ ก็ไม่มีการชักหุ่นฟีนออก ๓ ดุ้น เพื่อเป็นคติธรรมว่า คนเรามักจะถูกเผาเผาด้วยไฟ คือราคะ โทสะ และโมหะ หากตัดสังสารวัฏได้เสีย ก็จะไม่มีความร่ำร้อนเพราะกิเลสคือไฟ ๓ ประการนี้^{๒๖}

การงานเฮือนดีในอดีตเป็นการแสดงออกถึงความห่วงใยของสมาชิกหมู่บ้านที่มีต่อญาติผู้ตาย ดังนั้น จึงได้อยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพ เพื่อไม่ให้เกิดความกลัวหรือความเหงา ปรัชญาชาวบ้านคือการเล่านิทานหรือนิทานธรรมให้กันฟัง ซึ่งทำให้ผู้ฟังได้ความรู้ ทำให้มีคติในการดำเนินชีวิต แต่เมื่อมีการเล่นพนันเข้ามาแทนที่ คุณงามความดีก็ไม่เกิดขึ้น มีแต่การเล่นอบายมุข ทำให้ชีวิตตกต่ำ เสื่อมเสียคุณธรรมจริยธรรม เป็นการทำลายรูปแบบประเพณีงานศพแบบดั้งเดิม และเป็นตัวอย่างทางศีลธรรมที่ไม่ดีแก่ลูกหลาน มีผลกระทบถึงเศรษฐกิจด้วย คือทำให้ยากจนลงหรือบางครั้งก็เป็นเหตุให้ทะเลาะกันหรือผิดใจกันก็มี เรื่องการเล่นการพนันนี้ถือเป็นเรื่องปกติจนไม่คำนึงถึงจริยธรรมแล้ว หากสำนึกในจริยธรรม จะตั้งกติกาก่อนหรือข้อตกลงไม่ให้มีการเล่นก็สามารถทำได้ แต่ต้องมีผู้นำที่เข้มแข็งและประพฤติดนเป็นตัวอย่างที่ดี จึงจะช่วยให้สังคมหรือชุมชนมีความสุขสงบสุขได้^{๒๗}

การฟังพระสวดมาติกาบังสุกุลหรือพระอภิธรรม ๑ คัมภีร์ เป็นการรักษารูปแบบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาไว้ ประโยชน์คือการได้บุญกุศลทั้งญาติผู้ตายและผู้ตาย ที่จะเป็นประโยชน์คือการพิจารณาหลักธรรมคงไม่เกิดขึ้นในส่วนนี้ เพราะแปลบาลีไม่ออก การสวดเป็นภาษาบาลีจึงเป็นการรักษาธรรมเนียมปฏิบัติของพระสงฆ์ไว้ ซึ่งส่วนหนึ่งเห็นว่าทำให้เกิดความขลัง ผู้ฟังธรรมจะได้พิจารณาสภาวะธรรมคือการจากไปของผู้ตาย การถูกเผา และได้ฟังพระเทศน์ในงานศพ นอกจากนี้ยังได้บุญที่เกิดจากการถวายทานแก่พระสงฆ์^{๒๘} ต่อประเด็นการสวดพระอภิธรรมเป็นภาษาบาลี คนส่วนใหญ่อาจจะมีความเห็นว่าเป็นแล้วไม่เข้าใจ ซึ่งก็ถูกคือถูกในขณะนั้น แต่หากพิจารณาให้ดีจะเห็นว่ามโหรรธสแห่งการฟัง คือฟังสำเนียงการสวดภาษาบาลี ฟังเสียงขึ้นเสียงลง ฟังจังหวะการสวด ฟังเสียงลมหายใจของพระผู้สวด ล้วนแต่สร้างสติสร้างสมาธิไปในขณะฟังได้อย่างมาก ที่สำคัญคือเป็นการรักษาภาษาบาลีให้คงอยู่กับพระสงฆ์และชาวบ้านผู้เป็นชาวพุทธได้

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูสุจิตตวิจิตรธรรม, วัดโนนสะอาด, วันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๕.

^{๒๖} สัมภาษณ์ คุณพ่อสัมฤทธิ์ จันทพาส, คุณแม่บัวศรี วิเชียรศรี, ผู้สูงอายุ, วันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๕.

^{๒๗} สัมภาษณ์ คุณแม่เหรียญ วิเชียรศรี, ผู้สูงอายุ, วันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๕๕.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระปลัดกิตติพงษ์ ปญญาวิโร, วันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๕.

อย่างแปลผล^{๒๕} จะอย่างไรก็ตาม แม้หลายคนจะไม่เห็นด้วยแต่สิ่งเหล่านี้ก็ยังคงดำรงอยู่และดำเนินไปในสังคมชาวบ้านต่อไป

๔.๖ ด้านสภาพแวดล้อม

สภาพแวดล้อม หมายถึงสิ่งที่สามารถจับต้องและมองเห็นได้ (รูปธรรม เช่น แม่น้ำ ป่าไม้) และไม่อาจจับต้องและมองเห็น (นามธรรม เช่น ทศนคติ วัฒนธรรม ประเพณี เป็นต้น) ทั้งสองนี้เป็นปัจจัยเกื้อหนุนกัน สามารถแบ่งเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ (๑) สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ภูเขา เป็นต้น (๒) สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น โบราณสถาน เป็นต้น มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ต้องอาศัยสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต แต่ก่อนมีการพึ่งพาสภาพแวดล้อมน้อย แต่เมื่อมีประชากรเพิ่มขึ้น การพึ่งพาหรือใช้สอยสภาพแวดล้อมก็เพิ่มขึ้นโดยลำดับ จนเป็นเหตุให้มีการทำลายสภาพแวดล้อม ยิ่งเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในการดำเนินชีวิตของมนุษย์มากขึ้น สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติก็ถูกทำลายมากขึ้น สภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นก็เพิ่มมากขึ้น ซึ่งส่วนมากเป็นการนำสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติไปผลิตสภาพแวดล้อมขึ้นมาใหม่ แม้ความเชื่อในพิธีกรรมฌาปนกิจศพของชาวบ้านขอนแก่นเหนือก็ได้รับอิทธิพลของสภาพแวดล้อม จนเป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องปกติหรือธรรมดาไปแล้ว

ความเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏชัด ได้แก่ การทำแครงศพในสมัยก่อนใช้ไม้ไผ่ทำ ทุกวันนี้โรงศพแบบธรรมดาที่ซื้อจากตลาด เขาทำด้วยไม้อัด หากเป็นโรงเย็น ก็ทำด้วยสแตนเลส เป็นต้น ทำให้สิ้นเปลืองพลังงานไฟฟ้า การใช้รถในการไปซื้อสิ่งของที่จำเป็นในงานศพที่ดี นำศพไปสู่วัดที่ดี ล้วนเป็นการสิ้นเปลืองพลังงานเชื้อเพลิง ทั้งยังทำให้อากาศเกิดมลพิษด้วย

การเผาศพในสมัยก่อนไม่มีผลกระทบต่ออากาศมลพิษ เพราะเผานอกหมู่บ้าน ปัจจุบันเผาที่วัด แม้จะเป็นการเผาในหมู่บ้านก็ไม่ค่อยมีผลกระทบทางมลพิษเท่าใดนัก ไม่เหมือนในตัวเมืองหรือชุมชนแออัด ซึ่งบ้านขอนแก่นเหนือในทุกวันนี้เริ่มจะไม่เหมือนเดิม คือมีประชากรเพิ่มขึ้น มีบ้านเพิ่มขึ้น มีความเชื่อในสิ่งต่างๆ มากขึ้น แต่เป็นความเชื่อจากการดูคนอื่นหรือหมู่บ้านอื่นแล้วนำมาปรับใช้ในชุมชนบ้านขอนแก่นเหนือ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมที่มีอยู่เดิม อย่างน้อยสภาพแวดล้อมทางความรู้สึกที่รู้สึกกังวลมากขึ้น ว่าสิ่งที่ทำกันในขณะนี้มันถูกหรือผิด เช่น โรงศพเย็น หรือแม้แต่การประพูนการฌาปนกิจศพ โดยการตั้งศพเพื่อบำเพ็ญบุญกุศลหลายวัน และมีการเล่นการพนันต่างๆ มากมาย เป็นต้น เพราะแต่เดิมมันไม่เคยมีมาก่อน จึงรู้สึกกังวลมากในเรื่องพวก

^{๒๕} สัมภาษณ์ นายบุญรอง เรืองบุญมาก, ปราชญ์ชาวบ้าน, วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๕.

นี้^{๓๐} พวงหรีดที่ทำจากวัสดุธรรมชาติคือดอกไม้สด จะไม่ก่อให้เกิดมลพิษ แต่ที่ทำจากโฟมจะก่อให้เกิดขยะและเกิดมลพิษ ควรจะมีการรณรงค์ไม่ให้ใช้โฟมทำพวงหรีดเหมือนกับที่รณรงค์ให้ใช้ต้นกล้วยและใบกล้วยทำกระทงแทนโฟม^{๓๑} นอกจากนี้ยังมีความเปลี่ยนแปลงที่มาจากสังคมเมืองสู่สังคมชนบท หรือสังคมชาวบ้าน ได้แก่ การนำพัดลมแทนพวงหรีดหรือแทนเงินร่วมทำบุญ มองในมุมใหม่ก็ถือว่าดี เพราะถือว่าเป็นความชาญฉลาดที่รู้จักปรับเปลี่ยนวัตถุดิบที่ร่วมทำบุญ แต่หากมองให้ลึกจะเห็นว่าเป็นการเพิ่มรายจ่ายเกี่ยวกับค่าไฟฟ้า ซึ่งจะต้องใช้เมื่อได้ไปแล้ว เมื่อใช้ไฟฟ้าก็เป็นการทำลายป่าและสภาพแวดล้อมอื่นๆ เพิ่มมากขึ้นด้วย^{๓๒}

จากการศึกษาความเปลี่ยนแปลงของพิธีการณานิคมของบ้านขอนแก่นเหนือ สรุปความได้ว่า ความเปลี่ยนแปลงด้านประเพณีวัฒนธรรมเกิดจากการรับประเพณีของชาติตะวันตกและของภาคกลาง คือการใช้พวงหรีดไว้อาลัยแก่ผู้ตาย แสดงออกถึงความรักและความอาลัยที่มีต่อผู้ตาย การแต่งกาย การอ่านประวัติผู้ตาย เป็นต้น, ด้านเศรษฐกิจ มีความเปลี่ยนแปลงมากกว่าสมัยก่อน เช่น การซื้อโรงศพ/บำรุ้งวัด การจ้างเครื่องเสียง ค่าตอบแทนพิธีกร ชื้อพลุ พวงหรีด ชื้อถ่าน ค่าน้ำมัน เชื้อเพลิงรถยนต์ เป็นต้น, ด้านเทคโนโลยี เช่น การใช้เมรุเผาศพแทนกองฟอน การใช้รถยนต์แทนคนหาม การใช้โลงเย็นแทนโลงศพไม้หรือแคร่ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ทำให้มีความสะดวกขึ้น แต่ก็มี ความเปลี่ยนแปลง, ด้านสังคม มีการช่วยเหลือกันน้อยลง เพราะสิ่งของที่จำเป็นในงานศพสามารถหาซื้อได้ตามตลาด ไม่ต้องร่วมมือร่วมใจกันทำเหมือนในอดีต หากผู้ตายมีฐานะดี แยกที่ไปร่วมงาน นอกจากจะเป็นชาวบ้านทั่วไปแล้วยังมีผู้มีฐานะดีไปร่วมงานด้วย แสดงให้เห็นสังคมของผู้ตาย, ด้านคุณธรรมจริยธรรม ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นคือไม่มีขั้นตอนพิธีกรรมหลายอย่างเหมือนในอดีตที่เป็นการได้สอนคตินิยมแก่ผู้ไปร่วมงานศพ เช่น การพลิกบันได การชักคุ่นฟันออกจากกองฟอน เป็นต้น การงานเือนดีก็เป็นการเล่นการพนันแทนการเล่นทาน/นิทานธรรมะ ดังนั้น คุณค่าทางจริยธรรมจึงลดน้อยลงกว่าในอดีต, ด้านสภาพแวดล้อม มีความเปลี่ยนแปลงและเกิดผลกระทบบ้างเล็กน้อย เช่น การมีไฟฟ้าใช้ทำให้สิ้นเปลืองพลังงานไฟฟ้า การมีรถยนต์ใช้ทำให้สิ้นเปลืองพลังงานเชื้อเพลิง เป็นต้น

^{๓๐} สัมภาษณ์ คุณแม่ทองมี สังฆมณี, ผู้สูงอายุ, วันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๕๕.

^{๓๑} สัมภาษณ์ นายวิชัย สมศิลา, ครู โรงเรียนบ้านขอนแก่น, วันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๓๒} สัมภาษณ์ นายบุญมี ศรีทองกลาง, ผู้สูงอายุ, วันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕.